

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

EDİRNE MÜFTÜSÜ MEHMED FEVZİ EFENDİ'NİN İCMÂLÜ'L-KELÂM ADLI MEVLİDİ
A MAWLID NAMED İCMALÜ'L KELAM (THE SUM OF WORDS) BY MEHMED FEVZİ
EFENDİ, THE MUFTI OF EDİRNE

Nazan ÂŞIK*

Öz

Mehmed Fevzi Efendi 19. yy'da yaşamış âlim ve şairdir. Dinî konularda ilmî ve edebî çok sayıda eser vermiş, üretken bir şahsiyettir. Edebî eserlerinde peygamber sevgisini yoğun olarak işlemiş; miraciyye, regaibiyye ve nâ'tlar yazmıştır. Hz. Muhammed'e olan muhabbetin en güzel ürünlerinden olan mevlit türünde de üç eseri vardır. Mevlit okumanın caiz olup olmadığı tartışıldığı bir ortamda hem ilim adamı sıfatıyla hem de edebiyatçı yönüyle bu türe katkıda bulunan Mehmed Fevzi Efendi, mevlit edebiyatı açısından incelenmesi gereken bir isimdir. Bu makalede Mehmed Fevzi Efendi ve onun İcmâlü'l-kelâm adlı mevlidi tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi, Mevlit, İcmâlü'l-kelâm.

Abstract

Mehmed Fevzi Efendi was a poet and a scholar of islamic law. He was a prolific figure who produced numberless literary and scholarly works on religious issues. His literary work is mostly focused on love for the prophet Mohammed in the form of miraciyye (a description of the Mi'raj, the night journey and the ascension of the Prophet Mohammed to heaven), regaibiyye (literary work describing the night of conception of Prophet Mohammed), naat (poetry praising the Prohet Mohammed). He is the author of three pieces of work in the genre of mawlid, which are the most beautiful examples of work on love for the Mohammed. Mehmed Efendi is a literay and scholarly figure who deserves to be studied in terms of mawlid literature. He contributed to this genre in a time when the recitation of mawlid and its legitimacy with respect to islamic law was under question. This article discusses Mehmed Fevzi Efendi and his mawlid, İcmaül Kelam (the sum of words).

Keywords: Mehmed Fevzi Efendi, the mufti of Edirne, Mawlid, İcmâlü'l-kelam (the sum of words).

Giriş

Klâsik edebiyatımızda Hz. Muhammed'i konu alan geniş bir literatür vardır. Nâ't, hilye, miraciyye, siyer, mevlit, regaibiyye, esmâ-yı nebî gibi çeşitli türlerde eser veren

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Müslüman nâzım ve nâsirler peygamberlerine olan sevgilerini en güzel şekilde dile getirmek için yüzyıllar boyunca kalemlerini yarıştırmışlardır. Hz. Peygamber'i konu alan dinî edebiyatın en bilinen ve sevilen grubunu mevlitler oluşturmaktadır. Özellikle Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât adlı mevlidi halkımız tarafından çok beğenilmiş; doğum ve ölüm hadiselerinde, kandillerde ve başka çeşitli vesilelerle evlerde ve camilerde sürekli okutulmuştur. Süleyman Çelebi'nin mevlidinin gördüğü bu ilgi diğer şairleri de harekete geçirmiş, bu türde eser verenlerin sayısını artırmıştır. Fakat hiçbirisi Vesiletü'n-necât'ın başarısına ulaşamamıştır.

Mevlidin Türkler arasında ayrı bir yeri ve önemi olmasına rağmen meşhur divan şairlerinin hemen hepsi mevlit yazmaktan uzak durmuşlardır. Mevlit müellifleri çoğunlukla din adamları arasından çıkmıştır (Pala, 1995: 376). Kalbi peygamber sevgisiyle dolu bir din adamı ve şair olan Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi de üç eseriyle mevlit müellifleri arasında yerini almıştır. Çeşitli kaynaklarda onun mevlitlerinden bahsedilse de ne yazık ki bu eserlerle ilgili bir metin çalışması yapılmamıştır. Bu konudaki eksikliği bir parça olsun gidermek amacıyla Mehmed Fevzi Efendi'nin kısalığıyla dikkat çeken İcmâlü'l-keâm adlı mevlidini literatürümüze kazandırmak istedik. Eserin incelenmesine geçmeden önce mevlit türü ve Mehmed Fevzi Efendi hakkında bilgi vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Mevlit Nedir?

Sözlükte doğum yeri, doğum vakti, doğum günü anlamlarına gelen mevlit kelimesi Arapça bir kelime olup "velede" kökünden gelmektedir (Sarı, 1982: 853). Aynı kökten gelen milâd kelimesinin Hz. İsa'nın doğumuna tahsis olunması gibi mevlit kelimesi de ism-i zaman olarak dilimizde yalnızca Hz. Muhammed'in doğum zamanı olarak kullanıla gelmiştir (Muallim Naci, 1899: 864). Mevlit, terim olarak Hz. Muhammed'in doğumunu, hayatını anlatan mesnevi ve bu mesnevinin okunduğu dinî tören anlamlarına gelmektedir (TDK Sözlük, 1988: 1017). Dilimizde mevlit kelimesi tüm bu manalarının yanında özellikle Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât adlı eserini kastetmek için de kullanılmaktadır. Peygamberimizin doğumu ve hayatını anlatan ve mevlit törenlerinde okunan bu eser edebî bir tür adı olan mevlitle özdeşleşmiştir. Öyle ki halkımız arasında Süleyman Çelebi'nin mevlidinden başka bir mevlit olmadığı zanni yaygındır.

Mevlit incelemelerinde sıkça değinilen bir husus türün doğru adının mevlit mi, mevlüd mü olduğudur. Bu konuda çalışma yapanların genel kanısı mevlüd kullanımının yanlış olduğu şeklindedir. Kelimelerin sözlük anlamlarına bakıldığında bu yargı doğrudur. Mevlüd Arapça'da "küçük çocuk, yeni doğan çocuk" (Sarı, 1982: 853) anlamlarına gelmektedir. Mevlit kelimesindeki gibi zaman veya mekan bildiren bir mana barındırmaz. Faruk K. Timurtaş da Vesiletü'n-necât'a yazdığı önsözde, bazı kimselerin mevlid kelimesini mevlüt veya mevlüd şeklinde telaffuz etmelerinin doğru olmadığını çünkü mevlüdün yeni doğan manasını geldiğini belirtmiştir (Timurtaş, 1970: 3). Fakat mevlit kelimesinin mevlüd şeklinde kullanımına hem halk arasında hem de bu türde verilen eserlerde sıkça rastlanmaktadır. Nitekim Şemsettin Sami hazırladığı sözlükte mevlit kelimesini açıklarken, Hz. Muhammed'in doğumu ve viladet menkıbesi anlamlarında halk arasında mevlüd kelimesinin kullanıldığını yazar (1989: 1433). Yine mevlitler üzerine önemli çalışmaları olan M. Fatih Köksal, ulaştığı yüzden fazla mevlit metninde "mevlit" başlığıyla yazılanına çok az rastladığını, müelliflerin eserleri için çoğunlukla "mevlüd" başlığını tercih ettiğini söyler (2011: 21).

Tüm bunlar ışığında şunu söyleyebiliriz ki her ne kadar mevlüd, kelime anlamı olarak mevlidi karşılama da Hz. Muhammed'in doğumu için yapılan tören ve bu törende okunan mesnevi anlamlarında halk arasında kullanımı yaygınlaşmış ve kabul görmüştür. Bu sebeple mevlüd telaffuzunu galat-ı meşhur nevinden kabul edip her iki telaffuz için de doğrudur diyebiliriz.

Mevlit Törenlerinin Tarihçesi

Mevlitler Hz. Muhammed'in doğum günü dolayısıyla yapılan törenlerde okunmak amacıyla yazılmış eserlerdir. Hz. Muhammed'in gerek sağlığında gerekse sonraki Hulefa-i Raşidin, Emevi ve Abbasi dönemlerinde mevlit törenlerine ya da bu türden kutlamalara rastlanmaz. İlk resmi mevlit kutlamaları Mısır'da Şii Fatimi Devleti'nde Muiz Lidinillah (972-975) zamanında yapılmıştır. Hz. Muhammed'le birlikte O'nun soyundan geldikleri için Hz. Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin ve o dönemin halifesinin viladetini içine alan bu kutlamalar, Mevalid-i Sitte adıyla anılıyor ve büyük bir şölen halinde yapılıyordu (Özel, 2004: 475).

Eyyubiler zamanında birçok bayram ve törenle birlikte mevlit kutlamalarına da özen gösterilmemiştir. Ancak Erbil Atabegi Begtegenli Muzafferüddin Kökböri 1190-1233 yıllarında mevlidi büyük törenlerle yeniden kutlamaya başlamıştır. İslam dünyasında şöhretinden dolayı ilk mevlit kitabı olarak bilinen İbn Dihye el-Kelbî'nin mensur eseri et-Tenvir fi mevlidî's-sirâcî'l-münîr¹ de bu dönemde yazılmıştır (Durmuş, 2004: 480). İbn-i Dihye el-Kelbi, bu eserini Muzafferüddin Kökböri'ye takdim ettiğinde kendisine 1000 dinar verilmiştir (Özel, 2004: 476).

Osmanlılarda mevlit kutlamalarının başlangıcı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Başlangıcını Osman Gazi'ye kadar götürülenler vardır. Genel görüş Kanuni devrinden itibaren saray protokolünde yer almaya başladığı ve III. Murad zamanında tamamen resmileştiğidir. Resmî mevlit törenleri "mevlid alayı" denilen merasim yürüyüşünün ardından selatin camilerinde yapılırdı. Bunun dışında saray, konak ve evlerde de mevlit törenleri düzenlenirdi (Şeker,2004: 479).

Edebî Bir Tür Olarak Mevlit ve Süleyman Çelebi'nin Mevlidi

İslamiyetin ilk yıllarından itibaren Hz. Muhammed'i öven, O'nun hayatından ve doğumundan bahseden manzum/mensur birçok eser yazılmıştır. Bazılarında mevlit başlığı taşıyan bölümler de bulunan bu eserlerin mevlit türünün içinde sayılıp sayılmayacağı tartışmalı bir konudur². Bu yüzden edebî bir tür olarak mevlidin sınırlarını çizmek güçleşmektedir. Yine de "mevlit"i, esasını Hz. Muhammed'in doğumunun oluşturduğu çoğunlukla mesnevi şeklinde yazılmış manzum eser olarak tarif edebiliriz. Klasik mesnevi tarzına uygun olarak başta münacat ve sonda da dua kısımları bulunan mevlitlerde Hz. Peygamber'in viladeti yanında risalet, mirac ve vefat konuları da işlenmiştir. Halka yönelik eserler oldukları için dilleri sadedir ve didaktik-lirik bir anlatımları vardır (Pala,1995:376).

Mevlit, Türk edebiyatının bir buluşu olmasa da bizim edebiyatımızda diğer İslam edebiyatlarının tümünden fazla gelişmiştir. Bunda Süleyman Çelebi'nin "sehl-i mümtenî" örneği olarak kabul edilen mevlidi Vesiletü'n-necât'ın rolü büyüktür. Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olduğunu ispat etmek amacıyla yazılan eser münacât, yazar için dua ve kitaptan özür dileme, âlemin yaratılmasının sebebi, Hz. Muhammed'in nurunun intikâli, veladet, peygamberin mucizeleri, mirac, peygamberin vasıfları ve vefatı olmak üzere dokuz bölümden meydana gelmektedir. Birçok nüshası bulunan mevlide zaman içinde ilaveler ve çıkarmalar yapılmış karma bir eser haline getirilmiştir. 15. yy'da kaleme alınmış olan Vesiletü'n-necât; Arapça, Arnavutça, Rumca, İngilizce gibi birçok yabancı dile de çevrilmiştir (Timurtaş, 1970: 4-11).

Yakın tarihe kadar Türkçe yazılan ilk mevlidin Süleyman Çelebi'ye ait olduğu görüşü hâkim olmuştur. Fakat son zamanlarda mevlit üzerine yapılan çalışmalar göstermiştir ki Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât'ı türünün ilk örneği değildir. Ahmet Günşen'in (2004: 8) sıralamasında, Erzurumlu Darîr'in Siretü'n-Nebi'si (790/1388) ve Ahmedî'nin İskender-

¹ Arap edebiyatında İbn-i Dihye'den önce de bu türde eserler verilmiştir. Ali b. Hamza el-Kisâî'ye nisbet edilen siret tarzında bir eserle (ö. 189/805), Vâkidi'ye ait Mevlidü'l-Vakidi ma'aş-şerh'ale't-temâm adlı manzume bunlardan ikisidir. Arap edebiyatında mevlid terimi miladi 8. yy'ın sonlarında ortaya çıkmış; mevlid edebiyatı İbn Dihye'den çok önce başlamıştır. Bkz. İsmail Durmuş (2004). "Mevlid, Arap Edebiyatı" TDVİA, Cilt:29, Ankara: TDV Yayınları

² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fatih Köksal (2011). Mevlid-name, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 26-32

namesi'nden (h. 810/ m. 1407-8) sonra Süleyman Çelebi'nin mevlidi (h. 812/ m. 1409) üçüncü sırada gelir. M. Fatih Köksal (2011: 31) ise siyer kitaplarının Hz. Peygamber'in doğumundan bahsetmeler bile mevlit türünün içinde değerlendirilemeyeceğini söyler ve yaptığı sıralamada ilk mevlit olarak Ahmedî'nin İskender-namesi'ndeki mevlit kısmını, ikinci olarak da Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât'ını zikreder. Süleyman Çelebi'nin eseri mevlit sıralamasında kaçınıcı olursa olsun halk arasında görmüş olduğu rağbet ve diğer mevlit yazarlarına etkisi açısından türünün en önemli eseridir.

Mevlit üzerine yapılan çalışmalar 200'den fazla Türkçe mevlit metninin olduğunu göstermektedir. Türk edebiyatında yazılan mevlitlerin sayısı ile ilgili ilk önemli araştırma sayılan Necla Pekolca'yın "Türkçe Mevlid Metinleri" adlı doktora çalışmasında İstanbul kütüphanelerinde Vesiletü'n-necat dahil 30 ayrı mevlit metni tespit edildiği ifade edilir. Bu mevlitlerden 18'inde yazarlar adlarını bildirmişlerdir (Günşen, 2004: 6). Daha sonra Hasibe Mazıoğlu adları bilinen mevlit yazarlarının sayısını 59'a çıkarmıştır (Mazıoğlu, 1974: 32). Hasan Aksoy "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler" başlıklı makalesinde 63 mevlit yazarı sayar. Mevlitler üzerine yapılan kapsamlı ve çok yakın tarihli bir çalışma olan M. Fatih Köksal'ın Mevlid-name adlı kitabında tüm bu çalışmalardan bahsedildikten sonra yanlış olanlar ispat edilerek çıkarılmış ve mevlit şairi sayısı 62 olarak verilmiştir. Kitap, makale veya tez halinde yayımlananlarla birlikte bu sayı 78'e ve yazarın 44 yeni tespitiyle 122'ye ulaşmıştır (Köksal,2011: 54-78).

Mehmed Fevzi Efendi

a) Hayatı

Edirne Müftüsü Kureyşizade Mehmed Fevzi Efendi 19.yy'da yaşamış din adamı, şair ve müderristir. Dini konularda yetmişden fazla eser vermiş son derece üretken ve aydın bir kişidir. Asıl adı Mehmed Ali'dir. Fevzi mahlası olup İskenderiye'de iken ders aldığı İbrahim Paşa'nın oğlunun Trabzonlu hocasının tavsiyesiyle alınmıştır. Zamanla mahlası adıyla öyle bütünleşmiştir ki resmi kayıtlarda bile adı Mehmed Fevzi olarak geçmektedir. Edebiyatımızda Mehmed Fevzi isimli birçok şair vardır. Fakat Mehmed Fevzi üslubu ve üretkenliğiyle diğerlerinden ayrılır. Edirne'de yaşadığı yaklaşık yirmi yıllık dönemde "Kureyşizade el-Hac Mehmed Fevzi Efendi" adıyla daha sonra da "Sabık Edirne Müftüsü el-hac Mehmed Fevzi Efendi" adıyla anılmıştır (Baybara,2007: 10-11).

Mehmed Fevzi Efendi Denizli'ye bağlı Tavas ilçesinin Yarangüme kasabasında 1241(42)/1826 yılında dünyaya gelmiştir. Annesinin adı Fatıma Abide Hanım, babasının adı Kureyşizade Ahmed Şakir Efendi'dir. İlk eğitimini Hâdimi Said Efendi'den almıştır. Daha sonra sırasıyla Erzincanî el-Hac Mehmed Efendi ve Manisa Müftüsü Evliyazade el-Hac Ali Rıza Efendi'den ders görmüştür (İnal,1988: 413). İcazetini almadan Mekke'ye hac için gitmiş burada kaldığı (1257-1259/1841-1843) iki yıl zarfında tasavvuf ilimleri tahsili için Nakşibendi şeyhi Abdullah Efendi en-Nakşibendi el-Halidiye'ye intisap etmiş, bir taraftan ders almış bir taraftan da tefsir dersleri vermiştir. Mekke'den Manisa'ya dönüşünde hocası Evliyazade el-Hac Ali Rıza Efendi'den icazet almıştır (Baybara, 2007: 10-11).

Mehmed Fevzi Efendi daha 14 yaşında henüz icazet bile almadan İzmir Balıkpazarı Camisi'nde (1256/1840) tefsir dersleri vermeye başlamıştır. İlk resmi işi ise 1263/1847 yılında başladığı Edirne müftülüğüdür. Bu görevde bulunduğu süre içinde müderrislik de yapmıştır. Çeşitli iftiralar neticesinde istifa edip İstanbul'a taşınmıştır. Daha sonra da çeşitli illerde müderrislik ve naiplik görevlerinde bulunmuştur. Rumeli Kazaskerliğine³ kadar yükselmiştir. Mehmed Fevzi Efendi son görev yeri Tırnova'dan ayrıldıktan (1316/1896) sonra İstanbul'a dönmüştür. 28 Rebiyü'l-ahir 1318/25 Ağustos 1900 tarihinde 74 yaşında Fatih Karagümrük'te

³ Bu bilgi İbnü'l-emin M. Kemal İnal'ın Son Asır Türk Şairleri kitabında ve İslam Ansiklopedisi'ndeki Mustafa Uzun'un yazdığı Fevzi Efendi maddesinde geçmektedir. Neriman Baybara, incelediği Mehmed Fevzi'ye ait hizmet çizelgelerinde böyle bir kayda rastlamadığını belirtir.

bulunan evinde vefat etmiştir. Cenazesi Fatih Camii mezarlığına defnedilmiştir (Uzun, 1995: 507).

b) Edebi şahsiyeti ve eserleri

Mehmed Fevzi Efendi döneminin çok eser veren müelliflerindedir. Kendisine ait Fihristü'l-asar adlı risalesinde 65 eserinin adı vardır. Fakat bu kitabını yayınladıktan sonra da yazmaya devam ettiği için eserlerinin sayısı bundan fazladır. Neriman Baybara yüksek lisans çalışmasında 16'sı nüshasına ulaşamadığı eserler olmakla birlikte Mehmed Fevzi'nin 75 eserinden söz eder. Yine Mustafa Uzun (1995: 507), Fevzi Efendi'nin yayınlanmış 75 eseriyle yazma halinde iki küçük risalesinin tespit edildiğini söyler.

Mehmed Fevzi Efendi'nin dinî ve edebî alanda kaleme aldığı eserlerinde amacı hep halkı eğitmek ve bilgilendirmek olmuştur. Halkın anlayacağı sade bir dil kullanmış, ağır Arapça, Farsça terkiplerden kaçınmıştır. Bursalı Mehmed Tahir onun için "Sudûrdan talâkat-ı lisaniyesiyle meşhûr bir zattır"⁴ demiştir (Tahir, 2000: 249).

Fevzi Efendi Arapça, Farsça ve Türkçeye son derece hâkim bir ilim adamı olup her üç dilde de eser vermiştir. Eserlerinde eğitimi yanı öne çıkmaktadır. Her şeyden önce öğrencilerin anlamakta zorluk çektiğini gördüğü kitaplara şerhler yazmış, eğitim için birçok eser telif etmiş, bazen bunların nerede ve ne zaman okutulacağını da eserin üstünde belirtmiştir. Bu eserler gerçekten faydalı ve ihtiyaca binaen yazılmış olmalıdır ki döneminde çokça rağbet görmüş ve bir kısmı İstanbul dışında da defalarca basılmıştır.

Fevzi Efendi kelâm, ibadet, ahlak, tasavvuf, tefsir, dua gibi dinî konularda pek çok eser verdiği gibi edebiyat alanında da üretken bir müelliftir. Kasideleri, mevlitleri, miraciye, şarkı⁵ ve ilahileri vardır. İlahilerinin bazıları Zekâi Dede tarafından bestelenmiştir. Fevzi Efendi'nin önemli bir özelliği Hz. Peygamber'le ilgili çok eser veren biri olmasıdır. Sadece naatlerden müteşekkil bir divan hazırlayan birkaç şairden biridir (Uzun, 1995: 507-509). Yine İslam coğrafyasında Hz. Muhammed'e övgünün önemli örneklerinden biri olan İmam Muhammed Busirî 'ye ait Kasidetü'l-bürde'ye Miftahü'n-necât isimli bir şerh ve tahmis yazmıştır (Kuzubaş, 2007: 158). Ayrıca edebiyatımızda az rastlanan regaibiyye türünde eser vermiş nadir kişilerdendir (Yekbaş, 2010: 69).

c) Mevlitleri

Mehmed Fevzi Efendi'nin kaynaklarda adı geçen üç adet mevlidi vardır. Bunlardan ikisi Türkçe biri Arapça'dır. Mustafa Uzun, Farsça bir mevlidi olduğunu söylese de böyle bir eserin varlığına dair kayda rastlanmamıştır. Fevzi'nin Arapça mevlidinin adı Kudsiyyü'l-*kelâm fi Mevlidi'n-nebi 'aleyhi's-selâm*'dır. Bu eserin matbu veya yazma herhangi bir nüshası şu ana kadar tespit edilememiştir. Türkçe mevlitlerinin ilkinin adı Kudsiyyetü'l-ahbar fi Mevlidi Ahmedî'l-muhtar'dır. Eserin ne zaman yazıldığı ve basıldığı belli değildir. Fakat İcmâlü'l-*kelâm* (1309/1893)'ın ilk sayfasında kendisinden bahsedildiği için ondan önce yazılmış olmalıdır. Zamanın beğenilen mevlitlerinden olan bu eser 174 beyitten oluşmuş ve Fâilâtün Fâilâtün Fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Mevlitte tevhid münacat, na't kısımları birer beyitten oluşmaktadır. Mevlit okumanın fazileti ve dine bağlılık konusu kısaca işlendikten sonra Hz. Muhammed'in doğumu ve doğumdan sonraki olağanüstü hallerden bahsedilir. Ardından bir nâ't-ı şerif gelir. Mevlit biri Arapça biri Türkçe iki duayla sonlandırılmıştır. Eserin sayfa kenarlarında aralarda okunmak üzere na't-ı şerifler ve ilahiler vardır (Baybara, 2007:139).

d) İcmâlü'l-*kelâm*

Mehmed Fevzi'nin diğer Türkçe mevlidiyse bizim çalışmamızın konusu olan *İcmâlü'l-*kelâm**'dir. Eserin elimizdeki metni 10 sayfadan oluşan Osmanlıca matbu bir

⁴ "Kazaskerlerden dilinin açıklığı, sözünün düzgünlüğü ile meşhur bir zattır" anlamına gelen bir cümle.

⁵ Mehmed Fevzi Efendi'nin şarkıları için bkz. Mehtap Erdoğan (2010). Mehmed Fevzi Efendi'nin Kevâ'ib-i Şi'r ü İnşâ Adlı Eseri ve Bu Eserdeki Şarkıları, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.5, s. 86-145.

kitapçıktır. Eserin önsözü harekesiz, metin kısmı harekelidir. Kitabın kapağında baskı yeri ve tarihi şu şekilde yazılıdır.

“Ma’ârif nezaret celilesinin (619) numaralı ve (25) Temmuz 1308 sene tarihli ruhsatıyla Kızıtaşı’nın Pazar Meydanı Caddesi’nde ‘Abdullah Efendi’nin (8) numaralı matba’asında tab’ ve temsil olunmuştur.

Fî 13 Muharrem 1310 sene”

Mehmed Fevzi Efendi diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserine de mukaddime yazmıştır. İki sayfadan oluşan mukaddimesinde mevlidin adından, neşrettiği diğer eserlerinden, mevlidi yazış tarihi ve nedeninden bahseder.

1) Adı

Eserin tam adı “İcmâlü’l-keâm fî mevlidi’n-nebiyyi ‘aleyhi’s-selâm”dır. Mehmed Fevzi Efendi mevlidinin adını kitapçığın ikinci sayfasındaki önsözde şöyle belirtiyor.

İş bu mevlidin ismi İcmâlü’l-keâm fî mevlidi’n-nebiyyi ‘aleyhi’s-selâm’dır.

Mevlidin adını ikinci olarak dördüncü sayfada, mevlit metninin başlığında görürüz. Fakat burada İcmâlü’l-keâm⁶ şeklinde esreli olarak harekelenmiştir. “İcmâl” özet, özetleme, demek olup eserin adı Türkçeye “Hz. Peygamber’in (sav) mevlidindeki sözlerin özeti” şeklinde çevrilebilir.

2) Yazılış Tarihi ve Yeri

Mehmed Fevzi Efendi eserini 1309/1893 senesinde II. Abdülhamid döneminde yazmıştır. Mevlidini yazdığı sırada Edirne’de naiplik görevinde bulunduğunu söyler. Bu bilgiden mevlidini Edirne’de yazmış olduğunu anlamaktayız. Mevlit kitapçığının üçüncü sayfasından edindiğimiz bu bilgiler şu şekildedir:

“... işbu mevlid-i şerîfi bin üç yüz dokuz senesi şems-i felek-i ‘irfân sâye-i sübhânü’s-sultânü’l-gazi ‘Abdülhamîd Han nasra’l-melikü’l-mennân efendimiz hazretlerinin zaman-ı saltanat-ı seniyyelerinde Edirne niyâbet-i şer’iyyesinde iken gayet muhtasar ve müfid olarak herkesin anlayacağı gibi nazm eylemiştir.”

3) Yazılış Sebebi

Mehmed Fevzi Efendi son derece kısa olan bu mevlidi yazma gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır:

“... Egerçi efendi-i müşârun ileyh mukaddemâ sultânü’l-‘ârifin ü burhânü’l-‘âşîkin Süleyman Efendi hazretlerinin te’lif-i fermûdeleri olan Mevlid-i Şerîf’den daha ziyade uzun olmayıp ancak ol miktar olarak mukaddemâ Kudüs-i şerîf niyâbet-i şer’iyyesinde bulunduğu zaman Kudsiyyetü’l-ahbâr fî mevlid-i Ahmedî’l-muhtâr namıyla [s. 3] pek güzel ve fasih ve belîğ ve gayet müesser bir mevlid-i şerîf nazm eylemiş ve cemî’-i bilâd ü memâlikte şöhret bulmuş ve mu’teber tutulmuş ise de ba’zan gerek Süleyman Efendi’nin ve gerek efendi-i müşârun ileyhin mevlidinden daha muhtasarca bir mevlid bulunsa da öyle bir dar vakitte çarçabuk okunurse denildiği işitildiğinden işbu mevlidi ... nazm eylemiştir.”

Bu satırlardan anlaşıldığı üzere Mehmed Fevzi Efendi İcmâlü’l-keâm-ı kısa sürede çarçabuk okunacak özet bir mevlide duyulan ihtiyacı gidermek amacıyla yazmıştır. Nitekim ülke çapında şöhret bulmuş ve son derece tesirli Kudsiyyetü’l-ahbâr fî mevlid-i Ahmedî’l-muhtâr adlı başka bir mevlidi olduğundan bahseder. Fakat gerek Süleyman Efendi’nin

⁶ Arapça’da bir harfin esre harekeli olması için ya harf-i cerden sonra gelmesi ya da muzafunileyh görevinde olması gerekmektedir. Burada ise “icmâl” kelimesi her iki durumda da bulunmamaktadır. Müellif, eserin adı gibi bir konuda baskı hatasına izin vermeyeceğine göre buradaki esre harekesi bilinçli konulmuştur. Bunun nedenini şu şekilde açıklamak mümkündür. Burada kullanılan “إجمال” kelimesi aslında “إجمالی” şeklinde sonunda illetli harf bulunan bir kelimedir. Kelime cümlede muzaf görevinde bulunduğundan kural gereği sonundaki illet harfi düşer ve bunu belli etmek için harfin altına bir esre harekesi konulur.

mevlidinin gerekse kendi mevlidinin uzun törenler için uygun olduğundan kısa süreli merasimlerde okunmak üzere böyle bir mevlit yazdığını ifade eder.

4) Nazım Şekli ve Vezni

Mevlid, mesnevi tarzında ve aruz vezninin Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lün kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevilerde çok kullanılan bu kalıbı Süleyman Çelebi'de mesnevi tarzında yazdığı eseri Vesiletü'n-necat'ta kullanmıştır. Süleyman Çelebi'nin etkisi neticesinde mesnevi tarzındaki Türkçe mevlit metinleri çoğunlukla aruzun bu kalıbıyla yazılmıştır.

Mehmed Fevzi Efendi, Türkçe kelimelerin bazılarında görülen imale dışında vezni son derece başarılı kullanmıştır.

5) Beyit Sayısı

Mevlit 87 beyitten oluşmaktadır. Vesiletü'n-necat ya da diğer mevlit metinleriyle karşılaştırıldığında bu oldukça düşük bir sayıdır. Hatta şimdiye kadar tespit edilen Türkçe mesnevi tarzında yazılmış müstakil mevlit metinlerinin en kısıtı olduğunu söyleyebiliriz (Köksal, 2011:27). Tabii ki bunun nedeni Mehmed Fevzi Efendi'nin özellikle kısa bir mevlit yazmayı amaç edinmesidir.

6) Şekli ve Muhtevası

İcmâlü'l-keîâm'da bölümler başlıklar halinde yazılmamıştır. Sadece mevlidin sonundaki dua kısmı münacat adıyla ayrı bir başlıkla belirtilmiş, bölümler vasita beyitleriyle ayrılmaya çalışılmıştır. Eserin vasita beyti şöyledir:

Ravza-i tâb-nâkine her subh ü şâm

Eyle takdim es-salâtü ve's-selâm

Vasita beyti eserde toplam üç kere (10, 32, ve 68 numaralı beyitler) kullanılmıştır. Eserde bir kere kullanılmış bir vasita beyti daha vardır. Eseri yazana dua kısmının bitip esas konuya geçilen yerdeki bu beyit şu şekildedir.

Gel icâbet gülşeninde râyiha

Koklayalım okuyup da Fâtiha (16)

Mevlitte işlenen konuların beyitlere dağılımını şu şekilde gösterebiliriz:

1. beyit: Tevhid

2. beyit: Na't

3. beyit: Sahabeye ve ehl-i beyte selam

4-10. beyitler: Mevlit okutmanın faydaları

11-16. beyitler: Eseri yazana dua

17-24. beyitler: Hz. Muhammed'in soyu ve soyunun temizliği

25-32. beyitler: Âmine ve Abdullah'ın nikahı ve Âmine'nin hamile kalması

33-39. beyitler: Âmine'ye Hz. Muhammed'in annesi olduğunun müjdelmesi

40-68. beyitler: Hz. Muhammed'in doğumu ve doğum esnasında Amine'nin yaşadıkları

69-75. beyitler: Merhaba faslı

76-87. beyitler: Münacat

Muhtasar bir mevlit olması sebebiyle İcmâlü'l-keîâm'da klâsik mesnevilerde görülen tevhid ve nât bölümleri kısa tutulmuş ve birer beyitle geçirilmiştir. Eser, Vesiletü'n-necat'ta olduğu gibi her işe besmeleyle başlamak gerektiğini ifade eden bir beyitle başlar.

Allah adın zikr idelüm evvelâ

Vacib oldur cümle işde her kula (Vesiletü'n-necât)

Eyle bismillah ile feth-i kelâm

Tâ açılsın hayr ile bâb-ı merâm (İcmâlü'l-kelâm)

Arkasından birer beyitle Resulullah'a ve sahabeyle ehl-i beyte salât ü selam edilir. Mevrit okutmanın faydalarından ve müellife dua istenen kısımdan sonra mevlidin asıl metnini oluşturan veladet kısmı gelir. Merhaba faslından sonra mevrit kısa bir duayla bitirilmiştir. Eserde birçok mevritte görülen Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılışından, çocukluğundan, gençliğinden, evliliğinden, mucizelerinden, miracından ve vefatından bahsedilmez.

Mehmed Fevzi Efendi mevlidini oluştururken metni kısa tutmak amacıyla bazı konuları birer beyitle geçirtmiş, bazı konulara da hiç değinmemiştir. Buna rağmen eserinde mevrit okutmanın faydalarından bahseden 6 beyit vardır. Tamamı 87 beyit olan bir mevrit için bu oldukça dikkat çekici bir rakamdır. Nitekim Mehmed Fevzi Efendi birkaç yıl sonra mevrit okutmanın caiz olduğuna dair İsbâtü'l-muhassenat li-tilaveti Mevlid-i Seyyidi's-salat⁷ adlı bir risale yazmıştır.

Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât'ı türünün ilk örneği olmasa da mevrit literatürü içinde çok önemli ve özel bir yere sahiptir. Mevrit yazarlarının bir çoğu onun eserinden etkilenmiş hatta birebir alıntılar yapmıştır. Mehmed Fevzi Efendi ve eseri de bu etkiden uzak kalamamıştır. Nitekim Mehmed Fevzi, Vesiletü'n-necat'ın halk arasında çok sevilen bazı kısımlarını bazen olduğu gibi bazen de kendi üslubu ve diliyle yeniden şekillendirerek İcmâlü'l-kelâm'a taşımıştır. Bunlardan biri " merhaba faslı⁸" dır.

*Cümle zerrât-ı cihân idüp nidâ
Çağrışuban didiler kim merhabâ*

*Merhabâ ey âli sultan merhabâ
Merhabâ ey kân-i irfan merhabâ* (Vesiletü'n-necât)

*Hür ü gilmân-i cinân hem bâ-nidâ
Çağrışıp da dediler kim merhabâ*

*Merhabâ ey ayn-i rahmet merhabâ
Merhabâ ey nûr-i hazret merhabâ* (İcmâlü'l-kelâm)

Yine bir diğer benzerlik, son bölümdeki "hakkıçün" redifli dua kısmıdır

*Ya İlâhî ol Muhammed hakkıçün
Ol şefâat kânu Ahmed hakkıçün*

*Sidre vü Arş-ı muallâ hakkıçün
Ol sülûk ü seyr-i â'lâ hakkıçün* (Vesiletü'n-necât)

*Yâ İlâhi zât-ı pâkin hakkıçün
Hem dahî yüz dört kitâbın hakkıçün*

Ol habîbin nur Muhammed hakkıçün

⁷ Hakan Yekbaş'ın bu eserle ilgili "Mehmed Fevzi Efendi'nin Mevrit Okumanın ve Dinlemenin Caiz Olduğuna Dair Risalesi" başlıklı bir makalesi vardır.

⁸ Merhaba faslı aslında Ahmed isimli başka bir mevrit yazarına aittir. Mevrit okuyucularının, zaman içinde bu bölümü alıp Vesiletü'n-necât'a katmaları ile eserin yeni yazma ve basmalarına bu kısmın eklenmesi neticesinde "Merhaba faslı" Süleyman Çelebi'ye ait zannedilmiştir. Konuyla ilgili bkz. Nihat Sami Banarlı (1971). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt:1, İstanbul, MEB Yayınları, s. 486-487.

Sırr-ı pâkin zât-i Ahmed hakkıçün

Kaffe-i esmâ-i hüsnâ hakkıçün
Sidre vü 'Arş-ı mu'allâ hakkıçün (İcmâlû'l-keâm)

7) Dil ve anlatım özellikleri

Mehmed Fevzi Efendi halkın ihtiyaçlarını gözeterek eser veren bir müelliftir. Bu niteliği onun kullandığı dili sade ve anlaşılır tutmasını sağlamıştır. İcmâlû'l-keâm'da da edebi sanatlardan uzak, açık bir dil kullanmıştır. Arapça ve Farsça terkiplerin sayısı azdır ve bunlar oldukça basit terkiplerdir. Eser 19. yy'da yazıldığından günümüz Türkçesine yakın bir dili vardır. Bazı beyitleri o kadar sadedir ki bugün bile sözlük kullanılmadan anlaşılabilir.

Dünyevî ve uhrevî görmez keder

Gelse de bir derd ona durmaz gider (7)

Evvelâ hayli cemâ'at geldiler

Gökyüzünden yeryüzüne indiler (44)

Mehmed Fevzi Efendi eserde didaktik-lirik diyebileceğimiz bir üslup kullanmıştır. Müderrislik yapmasının etkisinden olsa gerek, bilgi verme ve nasihat etme alışkanlığı onun bütün eserlerinde görülmektedir (Baybara, 2007:22). Bu durum başka eserlerde hoş gitmeyebilirse de zaten didaktik-lirik anlatıma sahip mevlit türü için bir kusur sayılmaz.

Fâidesi bî- hisâbdır hâsılı

Böylece bil ol bu kavlin kâili (8)

Ceddi ya'ni vâlidinin vâlidî

Bil ki 'Abdülmuttalib oldı adı (21)

Mehmed Fevzi'nin İcmâlû'l-keâm'daki öğretici tarzı sadece beyit boyutunda kalmamıştır. Eserin icrasıyla ilgili de uyarıda bulunmuştur. Mevlit törenlerinde Hz. Muhammed'in doğumunun okunduğu kısma gelince saygı gereği ayağa kalkılması adettendir. Mehmed Fevzi Efendi de bu konuda okuyucunun bir yanlışa düşmesini veya unutmasını engellemek amacıyla olsa gerek eserine "burası ayağa kalkılacak mahaldir" şeklinde bir ibare yerleştirmiştir.

Sonuç

Mehmed Fevzi Efendi'nin İcmâlû'l-keâm adlı mevlidi türünün diğer örnekleri gibi Vesiletü'n-necât'ın gölgesinde kalarak unutulmuş bir eserdir. Mevlit edebiyatı açısından bir şaheser olmasa da dilinin sadeliği, ifadesinin düzgünlüğü ve yazılış amacına uygunluğu açısından son derece başarılıdır. 19. yy'a ait bir metin olması nedeniyle günümüz Türkçesi'ne yakın bir dili vardır. Sanat kaygısı gütmeyen halkın ihtiyaçları ve yararı düşünülerek kaleme alınan bu mevlit, edebî açıdan da belli bir seviyeyi yakalamayı başarmıştır.

Edebiyatımızdaki bütün mevlitler gibi İcmâlû'l-keâm'ın da Vesiletü'n-necât'la benzerlikleri bulunmaktadır. Fakat bunları günümüz anlayışında değerlendirerek intihal olarak adlandırmak doğru değildir. Vesiletü'n-necât, edebiyatımızda yazarı belli olmasına rağmen anonim nitelik kazanmış özel bir eserdir. Yapılan eklemeler ve çıkarmalarla karma bir metin haline getirilen Vesiletü'n-necât, halkın malı olarak görüldüğü için hiçbir mevlit yazarı ondan alıntı yapmaktan çekinmemiştir. Bu sebeple Mehmed Fevzi Efendi'yi intihalci ya da eseri intihal bir eser olarak nitelemek uygun olmaz.

Bir mevlit olarak İcmâlû'l-keâm'ın en dikkat çekici özelliği kısalığıdır. Tamamı 87 beyittir. Tıpkı ismindeki gibi Hz. Muhammed'in doğumuyla ilgili sözleri özetlemiş bir eserdir. Mehmed Fevzi Efendi, kısa merasimlerde okunmak için muhtasar, faydalı ve herkesin anlayabileceği bir mevlit yazmak istemiş bunu da en güzel şekilde gerçekleştirmiştir.

[s. 4] **İcmâli'l-kelâm fi Mevlidi'n-nebiyyi 'aleyhi's-selâm**

Bismillâh irrahmân irrahîm
Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün

1. Eyle bismillâh ile feth-i kelâm
Tâ açılsın hayr ile bâb-ı merâm
 2. Hem Resûlullâh'a kıl 'arz-ı selâm
Tâ ki hoşnud ola ol Rabbü'l-enâm
 3. Hem de eyle tarziye ashâbını
Âlini ezvâcını ahbâbını
 4. Ba' dehû siz ey cemâ'at biliniz
Cümleliz bu kavli tasdîk kılınız
 5. Mevlid-i pâki okutan dâimâ
Olur elbet mazhar-ı lütf-i Hüdâ
 6. Hem Resûlullâh ona der âferîn
İşidüp de mevlidi okutdığın
 7. Dünyevî ve uhrevî görmez keder
Gelse de bir derd ona durmaz gider
 8. Fâidesi bî- hisâbdır hâsılı
Böylece bil ol bu kavlin kâili
 9. Sünnetiyle şer'ini elden koyan
Mal ü milkinde görür dâim ziyân
 10. Ravza-i tâb-nâkine her subh ü şâm
Eyle takdim es-salâtü ve's-selâm
- [s.5]
11. Ba'dezâ bu bende-i bî-çâreyi
Ya'ni işbu Fevzi-i âvâreyi
 12. Bir du'â-yı hayr ile dilşâd edin
Nâmını dergâh-ı Hâk'da yâd edin
 13. Tâ ki Mevlâ zenbini mağfûr ede
Kalbini hem lutf ile mesrûr ede
 14. Çünkü kendi pek za'îf ü nâtüvân
Hâline rahm eyleyiniz el-amân
 15. Rahm edip de bu du'â ile beni
Yâd edeni şâd ede Rabb-i ganî
 16. Gel icâbet gül-şeninden râyihâ
Koklayalım okuyup da Fâtihâ
 17. İsm-i pâkidir Muhammed Mustafa

Ol resûlün kim odur dost-ı Hüdâ

18. Hem lisânı hem de zâtıdır 'Arab
Ol belâgat ma'deni kân-ı edeb
19. Nesl-i tâb-nâki Kureyşî Hâşimî
Yümn ü feyzi münteşirdir dâimî
20. Âminedir mâderinin⁹ ismi bil
Vâlidinin ismi 'Abdullâh ne bil
21. Ceddi ya'ni vâlidinin vâlidî
Bil ki 'Abdülmuttalib oldı adı
22. Bî-hilâf bu ma'den-i nûr u sürûr
Mekke'de sad yümn-ile etti zuhûr
23. İttifâk-ı ehl-i târîh üzre heb
Silsilesidir heme pâkü'n-neseb
24. Hâşe-lillâh girmedi asla sıfâh
Cümlesi etti tezevvüc bî'n-nikâh
- [s.6] 25. Bir gün 'Abdullâh'a kavmi gittiler
Yalvarıp Âmine'yi akd ettiler
26. İbtidâ ki cum'a-i mâh-ı receb
Hâmil oldu Âmine bâ-hükm-i Rab
27. Ol sebebdan ehl-i eflâk ü zemîn
Oldular şâdân u hem de kâmbîn
28. Feyz ü envâr ile doldu hep cihân
Müjdeleştî sâkin-i kevn ü mekân
29. Çünkü oldu ol resûli zâmine
Çok kerâmet gördi çeşm-i Âmine
30. Müddet-i hamlinde ol 'iffet-meâb
Gördüğün yazsam eğer almaz kitâb
31. Anca birkaç vak'asın idem beyân
Kim vuku' buldu cem'isi bî'l-'ayân
32. Ravza-i tâb-nâkine her subh ü şâm
Eyle takdîm es-salâtü ve's-selâm
33. Der ki ol Âmine-i zâtü'l-emân
Eyleyüp ba'zı zuhûrât der-miyân
34. Müddet-i hamlimde hayli enbiyâ
Birbiri ardınca geldiler bana

⁹ Osmanlıca metinde bu kelime **mâdirinin** şeklinde yazılmıştır.

35. Cümlesinin sözleri tebşîr idi
Vâkı' u'l-hâli bana takrîr idi
36. Dediler yâ Âmine müjde sana
Hâmil oldın sendedir dost-ı Hüdâ
37. Bil ki sensin hep nisânın serveri
Hak Muhammed Mustafa'nın mâderi
38. Mâşeallâh bârekallâh sen bu an
Buldun ey mâh bu şerefle 'izz ü şân
- [s. 7] 39. Çünkü zâtın bir sadeysin fi'l-misâl
Sende mahfuz dürr-i yektâ-yı kemâl
40. İşte böyle mâder-i hayru'l-beşer
Eyledikten sonra i'tâ-yı haber
41. Dedi geldi eşref-i sâ'ât ü hîn
Oldu çün vakt-i vilâdet yakîn
42. Leyletü'l-isneyn rebî'u'l-evvelîn
On ikinci gecesiydi hem bilin
43. Çok 'acâyib şeyleri gördüm o an
Binde birin eyleyem nakl ü beyân
44. Evvelâ hayli cemâ'at geldiler
Gökyüzünden yeryüzüne indiler
45. Şöyle derlerdi edip birden nidâ
Es-salâtü ve's-selâm yâ Mustafâ
46. Bu cemâ'at üç 'alem indirdiler
Her birini bir yere gönderdiler
47. Ka'betullâh üzre dikildi biri
Hânem üzre rekz olundu diğeri
48. Mescîd-i Aksâ'ya dikdiler birin
Doldu 'âlem bâ-sadâ-yı âferîn
49. Göklerin yıldızları benden yana
Akdığından oldu çeşmim rüşenâ¹⁰
50. Hem dahi kapuların hep açtılar
Yeryüzüne misk ü 'anber saçtılar
51. Çok melekler hem aşağıya geldiler
İftihâran cümle hidmet kıldılar

¹⁰ Osmanlıca metinde bu kelime rüşinâ şeklinde yazılmıştır.

52. Bir de gördüm çok güzel kuşlar o hîn
İndiler onlarla doldu bu zemîn
53. Kırmızı yâkût takmışlar kanâd
Öylece halk eyleyüp Rabbü'l-'ibâd
- [s. 8] 54. Hem yeşil zümrüd idi minkârları
Türlü ziynetlerle pür her yanları
55. Bir 'acâyib hâlete girdi semâ
Sündüs ü dîbâcla kaplandı hevâ
56. Hem de bakdım ki hevâda çok ricâl
Ellerinde kâseler dolu zülâl
57. Hâl bu ise yanmışdım ben o an
Aldım içtim bir dolu kâse hemân
58. Cism ü cânımdan harâret gitti heb
Müsterih oldu vücûd bâ-lütf-ı Rab
59. Anca yok idi yanımda hiç kes
Duymaz-idim kimseden bir savt u ses
60. Almış idi vahşet ü haşyet beni
Bes enîsim idi Mevlâ-yı ganî
61. Bir de etti bir takım nisvân zuhûr
Meryem ile Âsiye bâkisi hûr
62. Dil teselli buldu onlarla o an
Hamdülillâh oldu gönlüm şâdmân
63. Her biri tebrîk edip dedi bana
Besdir ey Âmine bu devlet sana
64. Hem de evvelinden artık çok sadâ
İle doldu cümleten arz u semâ
65. Zâhirim hem bâtınım bulup safâ
Gitti benden her nev'i renc ü cefâ
- Burası ayağa kalkacak mahaldir¹¹
66. Bir beyaz kuş der 'akeb geldi yakîn
Arkamı mesh eyledi şöyle hemîn
67. Mesh edince arkamı ol murg-ı nûr
Pâk Muhammed Mustafa etti zuhûr

¹¹ Mevlid törenlerinde peygamberimizin doğumunun anlatıldığı kısma gelince dinleyenlerin hürmeten ayağa kalkması adettendir.

- [s. 9] 68. Ravza-i tâb-nâkine her subh ü şâm
Eyle takdîm es-salâtü ve's-selâm
69. Ol zemân bil kaffe-i cinn ü melek
Huşk ü deryâ üzre her tayr u semek
70. Hûr ü gılmân-i cinân hem bâ-nidâ
Çağrışıp da dediler kim merhabâ
71. Merhabâ ey dü cihânın serveri
Hak Te'âlâ'nın 'azîz peygamberi
72. Merhabâ ey 'ayn-i rahmet merhabâ
Merhabâ ey nûr-i hazret merhabâ
73. Bil cenâbındır imâmü'l-mürselîn
Hem cenâbındır şefî'ü'l-müznibîn
74. Sensin ol şâhinşeh-i arz u semâ
Bârekellâh yâ Muhammed Mustafâ
- Münâcât
75. Yâ ilâhi zât-ı pâkin hakkıçün
Hem dahi yüz dört kitâbın hakkıçün
76. Ol habîbin nûr Muhammed hakkıçün
Sırr-ı pâkin zât-ı Ahmed hakkıçün
77. Kaffe-i esmâ-i hüsnâ hakkıçün
Sidre vü 'arş-i mu'allâ hakkıçün
78. 'İlm-i ahkâm-ı şerî'at hakkıçün
Ehl-i ezkâr ü târikât hakkıçün
79. Her seherde ağlayanlar hakkıçün
Eşk-i çeşmi çağlayanlar hakkıçün
80. Va'dine bel bağlayanlar hakkıçün
'Ahdini pek sağlayanlar hakkıçün
- [s. 10] 81. Mağfiret eyle günâh-ı cürmümüz
Pek za'îfdir çünkü cism ü cirmimiz
82. Zât-ı pâkin çünki gaffâru'z-zünûb
Hem de sensin anca settâru'l-'uyûb
83. 'Amme-i derd ü belâyı yâ İlâh
Def' ü ref' et bizlere çekdirme âh
84. Fevzi-i bi-çâreyi hem ber-murâd
Kıl derûnî tâ ola mesrûr u şâd

85. Bakma noksanın kabûl et hidmetin
Tâ ki nâil ola cennet ni'metin
86. Ac u muhtâcız kapında biz hemân
Müstecâb eyle du'âmız el-aman
87. Hâsılı lütf eyledin yâ Rab bana
Evvel ü âhirde hamd olsun sana

KAYNAKÇA

- BANARLI, Nihat Sami (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt: 1, İstanbul: MEB Yayınları.
- BAYBARA, Neriman (2007). *Kureyşizâde Mehmed Fevzi Efendi, Hayatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bursalı Mehmed Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*, Ankara: Bizim Büro Basımevi .
- DURMUŞ, İsmail (2004). "Mevlid" (Arap Edebiyatı), *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 29, Ankara: TDV Yayınları.
- ERDOĞAN, Mehtap (2010). "Mehmed Fevzi Efendi'nin Kevâ'ib-i Şi'r ü İnşa Adlı Eseri ve Bu Eserdeki Şarkıları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, S. 5, s. 86-145.
- GÜNŞEN, Ahmet (2004). *İpsalalı Ebu'l-Hayr Mevlid (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara: GÜHAM Yayınları.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, Cilt: 1, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: TDV Yayınları.
- KUZUBAŞ, Muhammet (2007). "Muhammed Fevzi'nin Miftahu'n-necât Adlı Eseri (Kaside-i Bürde Tahmis ve Şerhi)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1, s.158.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1974), "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, C: 6, S. 1, s.31-62.
- Muallim Naci (1899). *Lügat-ı Nâci*, İstanbul: Asr Matbaası.
- ÖZEL, Ahmet (2004). "Mevlid", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 29, Ankara, TDV Yayınları
- PALA, İskender (1995). "Mevlid", *Ansiklopedik Divan Şiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, s.375-377.
- SARI, Mevlüt (1982). *Arapça-Türkçe Talebe Lügati*, İstanbul: Bahar Yayınları.
- ŞEKER, Mehmet (2004). "Mevlid" (Osmanlılarda Mevlid Törenleri), *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 29, Ankara, TDV Yayınları.
- Şemsettin Sami (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TDK (1988). *Türkçe Sözlük*, Cilt: 2, Ankara: TDK Yayınları
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1970). *Mevlid, Süleyman Çelebi*, İstanbul: MEB Yayınları.
- UZUN, Mustafa (1995). "Fevzi Efendi, Edirne Müftüsü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:12, İstanbul: TDV Yayınları.
- YEKBAŞ, Hakan (2010). "Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzi Efendi'nin Regâibiyyesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 42, s. 69-95.
- _____ (2010). "Mehmed Fevzi Efendi'nin Mevlit Okumanın ve Dinlemenin Caiz Olduğuna Dair Risalesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14/1, s. 371-398.